

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 343.326:343.98:355.01
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-32>

Тускаєв Чермен Таймуразович,

підполковник поліції,

заступник начальника слідчого управління ГУНП в Херсонській області
(Головне управління Національної поліції в Херсонській області, м. Херсон)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9995-6902>

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ПРАКТИКА СЛІДЧОГО УПРАВЛІННЯ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

В умовах повномасштабного збройного вторгнення РФ на територію України питання гарантування національної безпеки набуло особливої важливості. Злочини, що посягають на державний суверенітет і територіальну цілісність, колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору створюють пряму загрозу державності та національній безпеці України. Ці обставини зумовили впровадження та використання нових, ефективних і дієвих методів з виявлення, фіксації та документування зазначеної категорії злочинів, зокрема слідчими підрозділами Херсонщини.

Ключові слова: досудове розслідування, документування, національна безпека, колабораціонізм, кримінальне правопорушення, слідчий, протокол Берклі, OSINT.

Постановка проблеми. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки України у прифронтових областях має низку проблем, зумовлених як воєнним станом, так і особливостями оперативної обстановки. Безпекова ситуація створює обмеження та труднощі у проведенні слідчих (розшукових) дій під час документування та розслідування злочинів зазначеної категорії. Систематичні обстріли прифронтових областей створюють загрозу знищення та втрати речових доказів. Виїзд потерпілих та свідків в інші міста України та за кордон, перебування їх на тимчасово окупованих територіях України ускладнюють і, за деяких обставин, унеможливають отримання показань. Окрім цього, у зв'язку з мобілізацією частини поліцейських спостерігається нестача слідчих, готових нести службу у стресових і небезпечних умовах у прифронтових містах, а також перевантаження слідчих підрозділів. Водночас за даних умов слідчим управлінням Головного управління Національної поліції в Херсонській області (далі – СУ ГУНП в Херсонській області) напрацьовано досвід у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану, який покладено в основу цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості та методика розслідування злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану й у прифронтових областях активно досліджуються сучасними українськими науковцями. Окремий криміналістичний аспект особливостей розслідування зазначеної категорії злочинів досліджено у статті І.І. Пацкана «Розслідування злочинів проти основ національної безпеки: аналіз змісту нових статей Кримінального кодексу України» (2024 р.) [1]. Питання застосування методу OSINT під час досудового розслідування досліджувалось у статті О.В. Одерія та О.А. Кожевнікова «Отримання криміналістично значущої інформації шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел» (2020 р.) [2]. Проблеми доказування та труднощі кваліфікації зазначеної категорії злочинів порушено в науковій роботі В.В. Кузнецова, М.В. Сийпюкі, І.А. Нестерової «Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення, аналіз роботи» [3]. Особливості розслідування однієї з найскладніших категорій злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану – державної зради висвітлено

у статті К.В. Мартиненко «Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану» (2022 р.) [4]. Дослідження та окремі криміналістичні аспекти розслідування вказаної категорії злочинів проаналізовано щодо ефективності та дієвості у практичній діяльності слідчих під час розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, в умовах воєнного стану.

Метою статті є висвітлення практики й обмін досвідом, набутими слідчими СУ ГУНП в Херсонській області у сфері розслідування злочинів, учинених проти основ національної безпеки України, в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Слідчими Херсонщини здійснюються фіксація, документування та розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, учинених особами, які пішли на співпрацю з державою-агресоркою та її окупаційною владою на території міста Херсона та Херсонської області.

Під час розслідування злочинів вказаної категорії слідчими документується протиправна діяльність осіб, які співпрацюють з державою-агресоркою, беруть участь у встановленні влади РФ на окупованій території, публічно заперечують здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, здійснюють публічні заклики на підтримку рішень і дій держави-агресорки, інформаційну діяльність у співпраці з нею, організують та беруть участь у проведенні незаконного референдуму, а також дії осіб, що передають інформацію про дислокацію, розташування сил і засобів Збройних сил України (далі – ЗСУ), критичної та цивільної інфраструктури на території міста Херсона та Херсонської області, що шкодить державному суверенітету, створює загрозу національній безпеці й обороноздатності країни. Відповідальність за вчинення цих та інших злочинів вказаної категорії передбачена ст. ст. 109–114 розд. I Кримінального кодексу України (далі – КК України) [5].

Джерелами отримання інформації про колабораційну діяльність осіб переважно є заяви та повідомлення громадян, інформація з відкритих джерел, зокрема телеграм-каналів, вебсайтів, з офіційних сторінок окупаційних органів влади, самостійне виявлення правоохоронними органами ознак злочинів, зокрема під час проведення фільтраційних заходів на деокупованих територіях Херсонської області, матеріали відділу криміналістичного аналізу тощо.

Після надходження до органу досудового розслідування матеріалів, що містять ознаки складу кримінального правопорушення проти основ національної безпеки, слідчий відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) ухвалює рішення про внесення правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Оскільки кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки підслідні органам Служби безпеки України (далі – СБУ), у порядку ст. 216 КПК України прокурором ухвалюється рішення про визначення органу, який надалі проводитиме досудове розслідування у кримінальному провадженні [6].

У разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану, прокурор, відповідно до положень ч. 5 ст. 36 КПК України [6], доручає проведення досудового розслідування щодо злочинів проти основ національної безпеки України іншому органу.

Натепер середнє навантаження на слідчого відділу СБУ в Херсонській області становить приблизно 500 проваджень, що унеможливає здійснення ефективного досудового розслідування. У зв'язку із цим підслідність частини кримінальних проваджень даної категорії визначається за слідчими підрозділами ГУНП в Херсонській області. Варто зауважити, що розслідування слідчими злочинів проти основ національної безпеки України здійснюється слідчими та дізнавачами Національної поліції України (далі – НПУ) водночас із розслідуванням інших злочинів загальнокримінальної спрямованості, що збільшує обсяг роботи та навантаження слідчого.

Під час документування та розслідування злочинів проти основ національної безпеки України слідчі проводять комплекс слідчих (розшукових) дій, спрямованих на здобуття доказів причетності осіб до протиправної діяльності. Одна з найпоширеніших з них – огляд відкритих джерел інформації в мережі «Інтернет». Для роботи із цифровими даними, отриманими шляхом проведення OSINT (Open source intelligence), тобто розвідки на основі відкритих джерел як доказів, зокрема й у міжнародних розслідуваннях, порушень прав людини та міжнародних злочинів, застосовується Берклійський протокол про цифрові розслідування з відкритих джерел [7]. Він містить стандарти знаходження, збирання, зберігання, перевірки й аналізу інформації, отриманої із соціальних мереж і відкритих джерел. Якість огляду цифрової інформації та правильність її фіксації є запорукою збереження доказу, визнання його належним, допустимим і достовірним.

Отримані у процесі огляду цифрові дані можуть визнаватися доказом, а їх значущість і оцінка можуть посилюватися іншими здобутими джерелами доказів: висновками експертиз, показаннями свідків і документами. Так, на підставі отриманих цифрових даних слідчі призначають судові експертизи, зокрема судові портретні, семантико-текстуальні та мистецтвознавчі, висновки яких є процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні.

Одним із вагомих джерел доказів у вказаній категорії справ є показання свідків і потерпілих, які були очевидцями вчинення злочинів проти основ національної безпеки України або володіють інформацією про обставини вчинення колабораційних дій. Під час проведення допитів свідків слідчі широко застосовують положення ст. 615 КПК України [6] у частині фіксування перебігу слідчої дії за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Зафіксовані таким способом показання свідків та потерпілих можуть бути використані як доказ у суді.

Важливим фактором успішного допиту й отримання правдивих і вичерпних показань є не лише правильно поставлені слідчим питання, а й морально-психологічний стан допитуваної особи, на який впливають особисте ставлення, власний досвід і сформована думка про діяльність НПУ та СБУ, факт перебування в полоні. Так, переважно недовірливе ставлення трапляється з боку громадян, які деякий час перебували в окупації та зневірилися в ефективності та надійності правоохоронних органів загалом, а також осіб, яким відомі випадки непритягнення до кримінальної відповідальності «місцевих колаборантів» (здебільшого через брак доказів). У такому разі слідчі докладають усіх зусиль для встановлення психологічного контакту та довірливих стосунків з допитуваним, проявляють зацікавленість у його показаннях і наголошують на важливості наданих ним свідчень для притягнення винних осіб до відповідальності.

Окрім цього, деякі складнощі виникають у встановленні та допиті свідків і потерпілих, які перебувають на тимчасово окупованій території України, де нині державою-агресоркою створені та функціонують окупаційні органи влади. Факт взаємодії таких громадян із правоохоронними органами може ставити під загрозу їх життя та здоров'я, життя та здоров'я членів їхніх родини, створювати ризик незаконного притягнення до кримінальної відповідальності окупаційними силовими структурами, пошкодження та знищення майна. Цих самих ризиків можуть зазнавати й громадяни, які безпосередньо не перебувають в окупації, однак члени родини яких продовжують мешкати на території, непідконтрольній Україні. У зазначених випадках, для безпеки вказаної категорії осіб, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», слідчий забезпечує конфіденційність відомостей про особу шляхом зміни її анкетних даних [8].

Важливим є і здобуття доказів у процесі проведення оглядів і обшуків за місцем мешкання осіб, причетних до кримінального правопорушення, у підприємствах, установах і організаціях, які захоплювалися та перебували під контролем окупаційної влади до моменту деокупації. За результатами таких оглядів і обшуків виявляються та вилучаються важливі організаційно-розпорядчі документи, що склалися представниками окупаційних органів влади різних рівнів, у яких можуть міститись відомості про створення, керівний склад, структуру, ухвалені рішення, організаційно-розпорядчу та господарську діяльність, а також електронні носії із зазначеною інформацією, чорнові записи й нотатки тощо.

Вагомий внесок у розслідуванні кримінального провадження здійснюється за сприяння відділу кримінального аналізу. Вказаним відділом проводиться операційний аналіз, формуються аналітичні профілі та звіти щодо фізичних та юридичних осіб, транспортних засобів, здійснюється пошук інформації про осіб у відкритих джерелах за допомогою сервісів розпізнання обличчя "Clearview", "Artelligence", проводиться розвідка на основі відкритих джерел, зокрема в соціальних мережах "Instagram", "Facebook", російських ресурсах «В контакте», «Однокласники». Отримана таким способом інформація використовується для ідентифікації та вивчення осіб правопорушників, встановлення їх місця знаходження та зв'язків.

Використання вищезазначених методів та підходів у розслідуванні злочинів зазначеної категорії слідчими Херсонщини надало можливість підвищити ефективність розслідування, покращити якість зібраної доказової бази, встановити, ідентифікувати та притягнути до відповідальності більшу кількість осіб за колабораційну діяльність.

Так, від 24 лютого 2022 р. дотепер слідчими підрозділами та підрозділами дізнання ГУНП в Херсонській області внесено до ЄРДР 772 кримінальні провадження за ст. ст. 111, 111-1, 111-2 КК України [5]. Протягом поточного року в ЄРДР зареєстровано 49 кримінальних проваджень вказаної категорії. Усього за слідчими органами та підрозділами дізнання ГУНП в Херсонській області визначено підслідність у 498 справах, зареєстрованих ГУНП, органами СБУ та прокуратури. Загалом, із 24 лютого 2022 р. повідомлено про підозру 291 особі, передано до суду обвинувальні акти у 260 кримінальних провадженнях, з яких 183 в порядку ст. 297-1 КПК України [6] та 11 – з угодою про визнання винуватості. Протягом 2025 р. підрозділами слідства й дізнання повідомлено про підозру у вчиненні злочинів проти основ

національної безпеки України 53 особам, надіслано до суду обвинувальні акти в 66 кримінальних провадженнях, з яких 57 – з обвинувальним актом у порядку ст. 297-1 КПК України та 1 – з угодою про визнання винуватості [6]. За підозрою у вчиненні злочинів, передбачених ст. ст. 111, 111-1, 111-2 КК України [5], слідчими Херсонщини в порядку ст. 615 КПК України [6] затримано 9 осіб, запобіжний захід – тримання під вартою застосовано й обрано стосовно 237 підозрюваних, з яких щодо 199 – заочно.

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів проти основ національної безпеки України трапляються випадки документування протиправної діяльності необмеженого кола осіб, які пов'язані одна з одною спільними злочинними формами прояву та подіями, так звані «магістральні», «літерні» справи. У таких випадках стосовно кожної особи, у дія якої встановлено склад злочину, вирішується питання про внесення відомостей до ЄРДР.

Так, СУ ГУНП в Херсонській області здійснюється досудове розслідування в так званих «літерних» кримінальних провадженнях за фактом організації та проведення у вересні 2022 р. на території Херсонської області представниками окупаційних органів влади незаконного референдуму з питання входження Херсонської області до складу Російської Федерації та незаконних виборів до законодавчих органів влади держави-агресорки у 2023 р., результат проведення яких не визнано Україною та не має жодних юридичних наслідків.

У зазначених кримінальних провадженнях зібрано докази винуватості стосовно 44 осіб, які брали участь в організації та проведенні незаконного референдуму й виборів на території Херсонського, Скадовського, Генічеського, Каховського районів Херсонської області та публічно закликали до їх проведення. Серед підозрюваних є особи, до яких рішенням Ради національної безпеки та оборони України застосовано економічні санкції.

Також слідчими Херсонщини задокументовано діяльність організованої злочинної групи із числа трьох осіб, які вчиняли дії, спрямовані на допомогу збройним формуванням і окупаційній адміністрації держави-агресорки РФ під час тимчасової окупації міста Херсона, а саме, надавали допомогу інженерним військам держави-агресорки Російської Федерації в облаштуванні понтонної переправи через річку Дніпро в районі смт Антонівка, забезпечували технічне й експлуатаційне переміщення та передачу представникам держави-агресорки на тимчасово окуповану частину лівобережжя Херсонської області матеріальних ресурсів приватного підприємства, буксирування барж з військовою технікою держави-агресорки РФ, а також переміщення по басейну р. Дніпро особового складу та військової техніки Російської Федерації. За даним фактом обвинувальний акт з обвинувачення зазначених осіб у вчиненні злочинів, передбачених ч. ч. 2, 3 ст. 28, ч. 1 ст. 111-2, ч. 4 ст. 185, ч. 1 ст. 263 КК України, скеровано до суду. Вироком Херсонського міського суду Херсонської області зазначених осіб засуджено до покарання – 12 років позбавлення волі кожному з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг, строком на 15 років, з конфіскацією майна.

Висновки. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки України на території Херсонської області здійснюється із застосуванням комплексних

слідчих заходів, включно з документуванням колабораційної діяльності, цифрових доказів, експертиз та допитів свідків, потерпілих. Важливу роль відіграє взаємодія підрозділів Національної поліції, СБУ й аналітичних служб, а також гарантування безпеки свідків в умовах воєнного стану. Практика показує ефективність використання OSINT та міжнародних протоколів документу-

вання для підвищення доказової сили матеріалів. Незважаючи на складні умови роботи та значне навантаження на слідчих, результати розслідувань – повідомлення про підозру, надсилання обвинувальних актів до суду й судові вирoki – підтверджують реальну ефективність заходів у сфері захисту державного суверенітету та національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Пацкан І. І. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки: аналіз змісту нових статей Кримінального кодексу України. *Вісник права Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 73. С. 120–128.
2. Одерій О. В., Кожевніков О. А. Отримання криміналістично значущої інформації шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 4 (73). С. 144–155. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-73-4-144-155>
3. Кузнецов В. В., Сийпюкі М. В., Нестерова І. А. Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 483–489. DOI 10.24144/2788-6018.2023.01.84
4. Мартиненко К. В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 575–581.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. 131 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. 88 с.
7. Берклійський протокол про цифрові розслідування з відкритих джерел = Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: новий глобальний стандарт. Женева : Управління Верховного комісара ООН із прав людини, Центр прав людини Каліфорнійського університету в Берклі, 2020. 120 с.
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

References

1. Patskan, I. I. (2024). Rozsliduvannya zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky: analiz zmistu novykh statei Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Investigation of crimes against the foundations of national security: analysis of the content of new articles of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk prava Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 73, 120–128 [in Ukrainian].
2. Oderii, O. V., & Kozhevnikov, O. A. (2020). Otrymannia kryminalistychno znachushchoi informatsii shliakhom analizu vidkrytykh internet-dzherel [Obtaining forensically significant information through the analysis of open Internet sources]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 4 (73), 144–155. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-73-4-144-155> [in Ukrainian].
3. Kuznetsov, V. V., Syiploki, M. V., & Nesterova, I. A. (2023). Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy: novi vyklyky sohodennia [Crimes against the foundations of national security of Ukraine: new challenges of the present]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 1, 483–489. DOI 10.24144/2788-6018.2023.01.84 [in Ukrainian].
4. Martynenko, K. V. (2022). Deiaki problemy vyivlennia ta rozsliduvannia derzhavnoi zrazy v umovakh voiennoho stanu [Some problems of detecting and investigating treason under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 5, 575–581 [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. № 2341–III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341–III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25–26 [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651–VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012 No. 4651–VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. (2013). 9–13, 88 p. [in Ukrainian].
7. Berkliiskyi protokol pro tsyfrovi rozsliduvannia z vidkrytykh dzherel = Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: novyi hlobalnyi standart. (2020). Zheneva: Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON z prav liudyny, Tsentr prav liudyny Kaliforniiskoho universytetu v Berkli [in Ukrainian].
8. Pro zabezpechennia bezpeky osob, yaki berut uchast u kryminalnomu sudochynstvi: Zakon Ukrainy vid 23 hrud. 1993 r. № 3782–XII [On Ensuring the Safety of Persons Participating in Criminal Proceedings: Law of Ukraine of December 23, 1993 No. 3782–XII]. (1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> [in Ukrainian].

Tuskaiev Chermen,

Police Lieutenant Colonel,

Deputy Head of the Investigation Department of the Main Directorate of the National Police in Kherson Region,

(Main Directorate of the National Police in Kherson Region, Kherson)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9995-6902>

**PRACTICE OF INVESTIGATING CRIMES AGAINST THE FOUNDATIONS
OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW
(BASED ON THE EXAMPLE OF THE INVESTIGATION DEPARTMENT
OF THE MAIN DIRECTORATE OF THE NATIONAL POLICE IN KHERSON REGION)**

In the context of the full-scale armed invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, the issue of ensuring national security has acquired particular importance. The war and the occupation by the aggressor state of part of the territory of Ukraine have led to the emergence of new forms and methods of committing crimes directed against the foundations of statehood, territorial integrity and sovereignty of the country. Among such crimes, a special place is occupied by encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine, high treason, collaboration, aiding the aggressor state, sabotage and other actions that directly undermine the principles of national security and the defense capability of the state. The investigation of crimes of this category in front-line regions has its own specifics and is accompanied by a number of significant difficulties. These include limited material and technical resources, a shortage of qualified personnel, high risks to the lives of investigators and operational workers, as well as the difficulty of collecting evidence in conditions of constant shelling, temporary occupation of certain territories and mass displacement of the population. A significant problem is also ensuring the legal status of witnesses, victims and persons providing evidence in criminal proceedings, who are often in combat zones or temporarily occupied territories. A number of new challenges have arisen in the law enforcement system that require a prompt response, professional adaptation and revision of traditional approaches to organizing pre-trial investigations. An important direction for improving investigative activities is the introduction of modern digital technologies, the use of open source intelligence (OSINT), recording crimes using video and photographic materials, as well as the use of international standards of evidence provided for by the Berkeley Protocol. These tools ensure the proper level of documentation and admissibility of digital evidence in court. These circumstances led to the introduction and use of new, effective and efficient methods for detecting, recording and documenting this category of crimes, in particular by the investigative units of the Kherson region.

Key words: pre-trial investigation, documentation, national security, collaborationism, criminal offense, investigator, Berkeley Protocol, OSINT.

Надіслано до редколегії 17.11.2025
Рекомендовано до публікації 08.12.2025
Опубліковано 29.12.2025